



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

autor:
dr Michał Zawisza

koncepcja graficzna serii:
Aleksandra Kaiper-Miszulowicz

opracowanie graficzne:
Janusz Furmańczyk

recenzenci:
dr hab. Adam Dziuba
Karol Czechowicz

STALINIZM W POLSCE

Manifestacja pierwszomajowa w Warszawie
– przemarsz członków Związku Młodzieży Polskiej
Alejami Jerozolimskimi, przed trybuną honorową
usytuowaną na wysokości Domu Partii, 1953 r.
W. Prażuch, Muzeum Narodowe w Warszawie

CECHY SYSTEMU

Stalinizm, jako ustrój o cechach totalitarnych, został ukształtowany w Związku Sowieckim w latach trzydziestych XX w. Od końca lat czterdziestych stał się doktryną obowiązującą w zależnych od ZSRS krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym również w Polsce. Jego wyznacznikami były represje (lub ich groźba), ideologizacja życia codziennego, wzmożona propaganda, industrializacja, kolektywizacja rolnictwa oraz walka klasowa. Komuniści deklarowali, że realizują rewolucję, mającą zmienić państwo i społeczeństwo w socjalistyczne.

NAPRZOD
DO
SOCJALIZMU



Od 1948 r. władze przekonywały, że w Polsce toczy się „walka klasowa”. Miało to usprawiedliwiać donosicielstwo i stosowanie represji na szeroką skalę. Ich ofiarami padały niewinne osoby, np. bogatsi chłopci (tzw. kułacy). Fot. Pochód w Krakowie z hasłem wzywającym do „czujności klasowej”.

Archiwum Narodowe w Krakowie



We wszystkich krajach zależnych od Związku Sowieckiego nastąpiła rytualizacja życia publicznego. Wprowadzono nowy kalendarz świąt i rocznic, służący ideologizacji obywateli. W całym bloku świętowano, m.in. 1 maja, 7 listopada czy rocznicę urodzin Stalina. Fot. Manifestacja w Budapeszcie, 1 maja 1950 r.

Fortepan/Magyar Rendőr



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Hasło propagandowe na rogu ul. Marszałkowskiej i ul. Królewskiej w Warszawie, 1948 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



POCZĄTKI WŁADZY KOMUNISTÓW

Kierowana przez komunistów Polska Partia Robotnicza (PPR) rozpoczęła, z nadania Moskwy, rządy na ziemiach polskich latem 1944 r. W ciągu trzech lat różnymi sposobami (koncesjonowaniem partii politycznych, fałszerstwami wyborczymi oraz terrorem i łamaniem prawa) zlikwidowała opozycję. Podziemie antykomunistyczne zostało rozbite, a Polskie Stronnictwo Ludowe – pozbawione wpływu na sytuację w kraju. Umożliwiło to komunistom przyspieszenie wprowadzania kolejnych rozwiązań opartych na sowieckich wzorcach. Sprzyjał temu konflikt narastający między krajami zachodnimi i wschodnimi, w których umacniały się rządy komunistyczne.



Już w 1944 r. komuniści rozpoczęli reformę rolną, burząc wielką własność w rolnictwie i przyznając ziemię biednym chłopom. Jednocześnie przejmowali na rzecz państwa fabryki, a wiosną 1947 r. rozpoczęli tzw. bitwę o handel. Fot. Podział ziemi w ramach reformy rolnej.

Instytut Pamięci Narodowej



Wybory do Sejmu Ustawodawczego ze stycznia 1947 r. przeprowadzono w warunkach terroru i ograniczania działalności opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego, a ich wyniki sfalszowano. Fot. Lokal wyborczy, 19 stycznia 1947 r.

Instytut Pamięci Narodowej



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Podpisanie polsko-sowieckiego układu o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej, Moskwa, 21 kwietnia 1945 r.
Archiwum Narodowe w Krakowie

ROK 1948

W marcu 1948 r. zapadła decyzja o połączeniu partii komunistycznej (PPR) z Polską Partią Socjalistyczną (PPS). W fabrykach trwał wówczas „wyścig pracy”. Od czerwca zapowiadano kolektywizację rolnictwa. Propaganda przybierała wyraźnie „antyimperialistyczne” oblicze. W trakcie przygotowań do „zjednoczenia” doszło do zmian we władzach partii komunistycznej – Władysława Gomułkę zastąpił Bolesław Bierut, darzony przez Stalina większym zaufaniem. Z PPR usuwano osoby posądzane o „odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne”, a z PPS – przeciwników połączenia partii. W tych warunkach, w grudniu 1948 r., powstała Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR).



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Władysław Gomułka i Józef Cyrankiewicz podczas akademii w sprawie połączenia PPR i PPS, pierwsza połowa 1948 r.
Po utracie władzy w partii Gomułka został z niej wykluczony, a w 1951 r. aresztowany.
Cyrankiewicz zachował funkcję premiera, lecz był pozbawiony realnej władzy.
Narodowe Archiwum Cyfrowe

PARTIA

System partyjny w okresie stalinizmu opierał się na hegemonii PZPR. Partia komunistyczna, zorganizowana w sposób hierarchiczny, sprawowała „kierowniczą rolę” w państwie. Kontrolowała swoimi nominatami instytucje państwowe, administrację terytorialną, gospodarkę, związki zawodowe oraz organizacje społeczne. Obok PZPR istniały jedynie uzależnione od niej ugrupowania „satelickie” – Zjednoczone Stronictwo Ludowe oraz Stronictwo Demokratyczne, realizujące politykę narzuconą przez komunistów i wykonujące powierzone zadania, jak agitacja komunistyczna w określonych grupach społecznych.



Faktyczną władzę w PZPR (a tym samym w państwie) sprawował tzw. triumwirat. Oprócz Bieruta (w środku pierwszego rzędu i na portrecie obok Stalina), w jego skład wchodził również Jakub Berman (czwarty od lewej w pierwszym rzędzie) oraz Hilary Minc (drugi od prawej w pierwszym rzędzie). Fot. Plenum KC PZPR, Warszawa, 1951 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Kierownictwo partii „satelickich”, przy braku ambicji politycznych i własnego programu, deklarowało podporządkowanie komunistom. Warto zwrócić uwagę na fotografię Bieruta i hasło towarzyszące kongresowi Stronictwa Demokratycznego w 1949 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wiec przed Politechniką Warszawską podczas Kongresu Jedności PPR i PPS, grudzień 1948 r.
Instytut Pamięci Narodowej

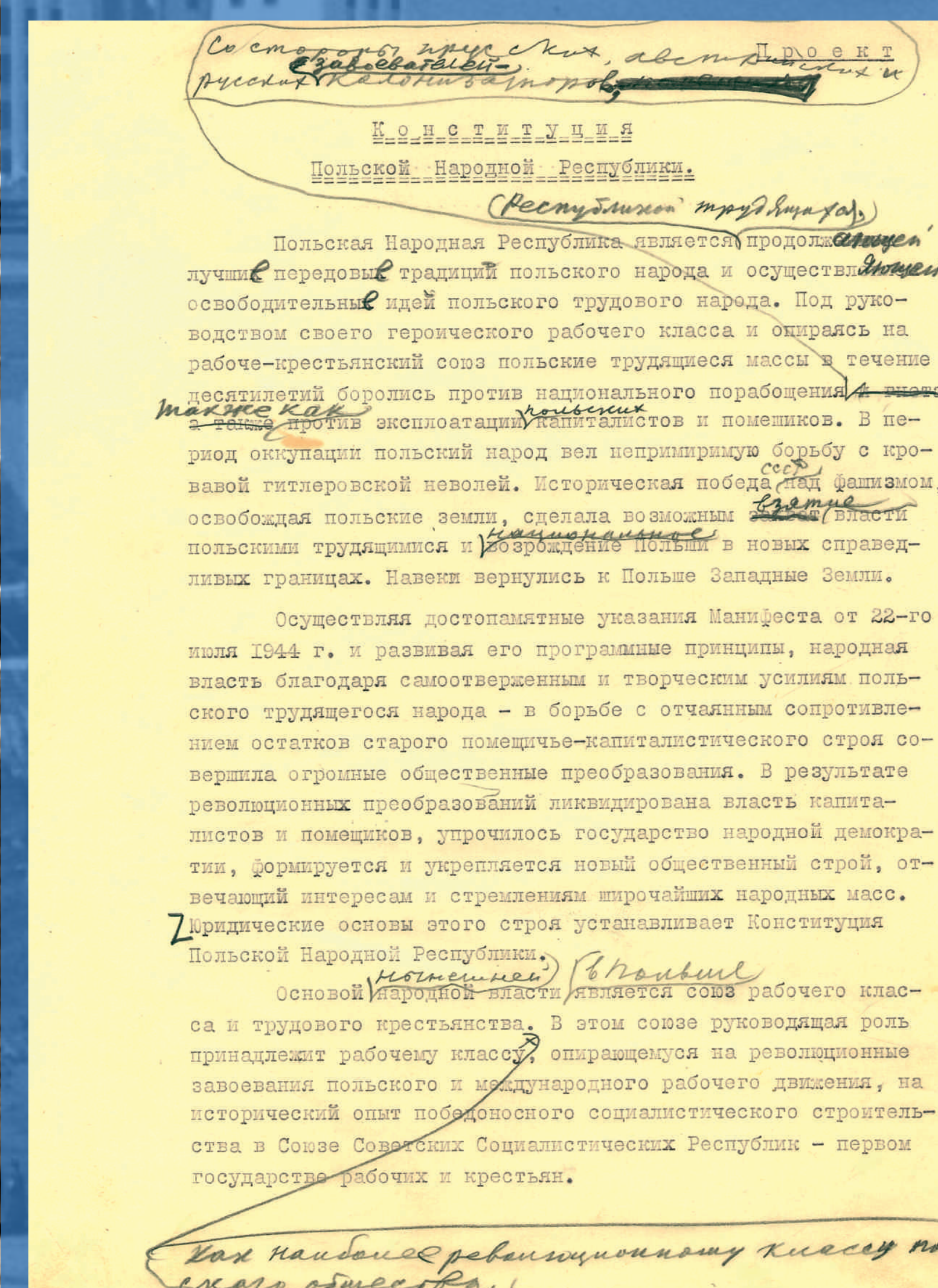
UZALEŻNIENIE OD ZWIĄZKU SOWIECKIEGO

Stalinizm był okresem największego w dziejach uzależnienia Polski od Związku Sowieckiego, który według oficjalnej propagandy wspierał ją gospodarczo, wyznaczał drogę rozwoju i gwarantował nienaruszalność granic. W rzeczywistości polska gospodarka była podporządkowana i wykorzystywana przez wschodniego sąsiada. Rządzenie krajem polegało w dużej mierze na wykonywaniu tajnych dyrektyw płynących z Moskwy i od ulokowanych w Polsce sowieckich „doradców”. Granice państwa zostały narzucone przez Stalina, a w 1951 r. Polska zgodziła się nawet na ich niekorzystną korektę na rzecz ZSRS.



Sowieckie garnizony w Polsce i kadra oficerska „ludowego” Wojska Polskiego, zdominowana przez sowieckich oficerów, miały strzec interesów Moskwy. W listopadzie 1949 r. marszałkiem Polski i ministrem obrony narodowej został Konstanty Rokossowski, wcześniejszy dowódca Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej. Później Rokossowski został wicepremierem oraz członkiem kierownictwa PZPR. Fot. Konstanty Rokossowski podczas akademii z okazji utworzenia Armii Czerwonej, 1950 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Kierownictwo PZPR konsultowało ze Stalinem projekt polskiej konstytucji, ustalając nazwę państwa czy kształt symboli narodowych. Jesienią 1951 r. sowiecki dyktator własnoręcznie wprowadził zmiany w polskiej ustawie zasadniczej. Fot. Poprawki Stalina do polskiej konstytucji z 1952 r.

Archiwum Akt Nowych



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pałac Kultury i Nauki w Warszawie – „dar narodu radzieckiego dla narodu polskiego”.

Fot. Z. Siemaszko, 1955 r., Narodowe Archiwum Cyfrowe

ZAMKNIĘTY KRAJ

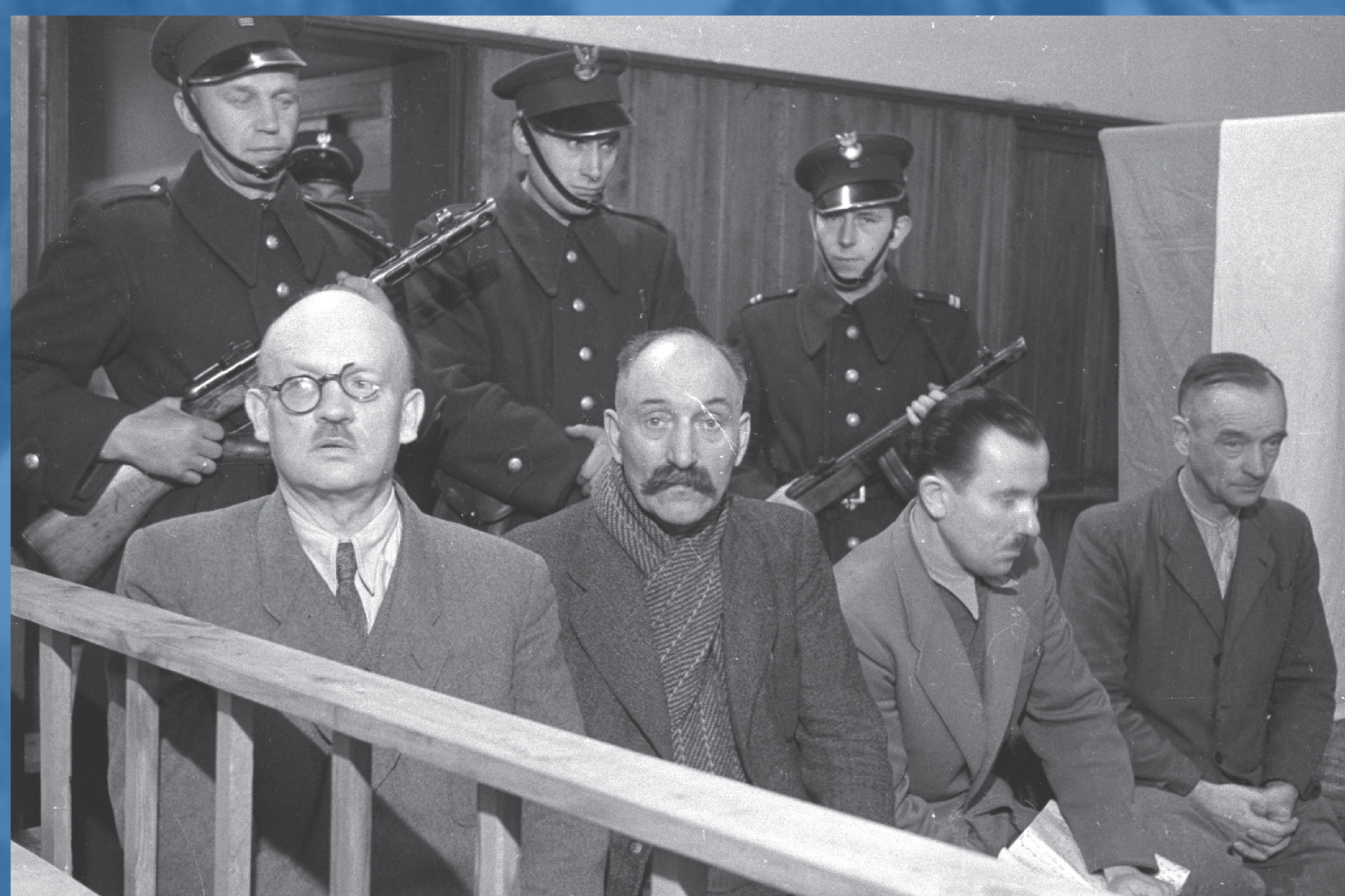


Bierutowska Polska była – podobnie jak Związek Sowiecki – państwem zamkniętym. Władze nie stwarzały obywatelom alternatywy i wyboru kraju zamieszkania, a udział w narzuconej odgórnie rewolucji był dla wszystkich Polaków koniecznością. Legalny wyjazd uniemożliwiała restrykcyjna polityka paszportowa, a ucieczkę – silnie strzeżona granica. Odcięciu od świata zachodniego towarzyszyła wzmożona propaganda wymierzona we „wrogie” państwa, zwłaszcza w Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, zachodnie Niemcy oraz... Watykan.



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Żołnierz Wojsk Ochrony Pogranicza, formacji podległej Ministerstwu
Bezpieczeństwa Publicznego, druga połowa lat czterdziestych.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



Liczne procesy pokazowe były charakterystyczne dla stalinowskiej Polski. W wyniku tortur i gróźb ze strony śledczych, oskarżeni przyznawali się do nieprawdziwych nieraz zarzutów. Procesom towarzyszyły swoiste seanse nienawiści, organizowane w zakładach pracy i siedzibach urzędów, podczas których potępiano sądzonych. Fot. Proces o sabotaż gospodarczy w stoczni, 1948 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



W 1953 r. liczba funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa publicznego wynosiła około 35 tys., a w cały aparat represji zaangażowanych było ponad 320 tys. osób. Fot. Minister bezpieczeństwa publicznego Stanisław Radkiewicz podczas zakończenia kursu dla funkcjonariuszy w Poznaniu.

Instytut Pamięci Narodowej

TERROR POWSZECHNY

Mimo likwidacji opozycji komuniści wciąż rozbudowywali aparat represji. Prześladowano byłych członków organizacji niepodległościowych, opozycyjnych partii politycznych, żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, ale również oficerów „ludowego” Wojska Polskiego. Do aresztów trafiali robotnicy posądzani o sabotaż oraz chłopci opierający się kolektywizacji rolnictwa i uchylający się od dostaw obowiązkowych. Funkcjonariusze urzędów bezpieczeństwa tropili szpiegów i przeciwników ideologicznych nawet w szeregach PZPR. W stalinowskiej Polsce nikt nie mógł czuć się bezpiecznie. Przyczyną aresztowania mogło być przekazanie zasłyszanej pogłoski, opowiedzenie żartu lub niepochlebna opinia o władzach wygłoszona podczas prywatnej rozmowy.



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Rewizja przeprowadzona 25 maja 1949 r. przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie w kościele w Tryńczy, będąca elementem antykościelnej polityki władz stalinowskich.

Instytut Pamięci Narodowej

GOSPODARKA STEROWANA

Strategia ekonomiczna wprowadzana w Polsce pod koniec lat czterdziestych wzorowana była na sowieckiej industrializacji i kolektywizacji rolnictwa. Państwo zdominowało gospodarkę (poza rolnictwem), wprowadzając sztywne metody planowania i zarządzania. W 1950 r. oficjalnie rozpoczęto realizację tzw. planu sześcioletniego, nastawionego – ze względu na sytuację międzynarodową – na produkcję wojskową. Wysokie nakłady na inwestycje przemysłowe, stagnacja płac realnych i niedobory towarów wpływały na relatywnie niski poziom życia ludności w tym okresie.

PLAN
SZESZCIOLETNI STW
ORZY PODSTAWY DO
PRZEBUDOWY ŻYCIA
NA ZASADACH SOCJA



Na wsi tworzone państwowe gospodarstwa rolne (PGR) oraz spółdzielnie produkcyjne, powstałe z połączenia gospodarstw prywatnych. Opornych zmuszano do wstąpienia, stosując szykany i represje. Od 1951 r. chłopcy musieli przekazywać na rzecz państwa obowiązkowe dostawy produktów rolnych. Fot. Prace wiosenne w PGR Waplewo na Żuławach, 1950 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



W fabrykach już od 1947 r. rozwijano współzawodnictwo pracy, wzorowane na sowieckim ruchu stachanowskim. Od 1950 r. wprowadzono radykalne przepisy dotyczące dyscypliny pracy. Fot. Współzawodnictwo pracy w kopalni „Zabrze-Wschód”, 1948 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wystawa o planie sześcioletnim w Warszawie, 1950 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



PROPAGANDA TOTALNA



Oprócz prasy, radia, czy filmu, propagandyści wykorzystywali inne sposoby dotarcia do odbiorców. W przestrzeni publicznej umieszczano transparenty, plakaty lub instalacje. Organizowano masówki, pogadanki i akademie. Treściami propagandowymi wypełnione były również wnętrza urzędów, szkół czy fabryk. Fot. Popularna forma propagandy – wszechobecne gazetki ściennie.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Nie sposób było uciec od wszechobecnej, napastliwej agitacji. Fot. Pacjenci w szpitalnej świetlicy I Oddziału Chirurgii Plastycznej szpitala w Polanicy-Zdroju, fot. W. Prażuch, 1954 r.

Muzeum Narodowe w Warszawie

Propaganda była podstawowym sposobem komunikacji władz z obywatelami. Komuniści wykorzystywali wszelkie środki i formy indoktrynacji, by przekonać Polaków, że mają wyłączne prawo do rządów, a socjalizm jest jedyną właściwą formą ustroju. Propaganda wskazywała sojuszników, promowała „socjalistycznych” bohaterów i wytyczała cele, mobilizując obywateli do wysiłku. Jednocześnie piętnowała wcześniejsze rządy i wciąż aktywnych wrogów „ludowej” Polski. Stalinowski przekaz propagandowy był skrajnie jednostronny i fałszywy.



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Kiosk z prasą przy ul. Piotrkowskiej 123 w Łodzi, 1948 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe

KULT JEDNOSTKI

Istotnym elementem propagandy był kult Stalina. W oficjalnym przekazie uosabiał on najlepsze cechy przywódcy, ideologa, stratega, a nawet naukowca. Pozytywny wizerunek sowieckiego dyktatora budowano już od 1944 r. Jednak dopiero siedemdziesiąta rocznica jego urodzin, w grudniu 1949 r., rozpoczęła nieznany dotąd w Polsce okres kultu jednostki. Stalin stał się patronem ulic, zakładów przemysłowych, natchnieniem dla poetów, bohaterem opowiadań dla dzieci. Wizerunki Stalina i cytaty z jego wypowiedzi wypełniały przestrzeń publiczną, a prasa prześcigała się w opisywaniu jego zasług dla Związku Sowieckiego i ludzkości. Apogeum kultu przypadło bezpośrednio po śmierci dyktatora w marcu 1953 r.



W grudniu 1949 r. w całym kraju organizowano akademie ku czci Stalina. W miastach pojawiły się transparenty i instalacje z podobiznami oraz cytatami sowieckiego dyktatora. Fot. Akademia poświęcona Stalinowi w Białymstoku, 1949 r.

Archiwum Państwowe w Białymstoku



Obiektem kultu – choć na mniejszą skalę – stał się również Bierut. Okres szczególnego hołdu dla „najlepszego ucznia Stalina” przypadła wiosną 1952 r., w związku z sześćdziesiątą rocznicą jego urodzin. Fot. Siedziba Instytutu Polsko-Radzieckiego w Warszawie, udekorowana napisami: „Jak Bierut daje każdą chwilę życia ojczyźnie”, „Niech żyje Bolesław Bierut – żołnierz i wódz klasy robotniczej i narodu polskiego”. Fot. W. Prażuch.

Muzeum Narodowe w Warszawie

Przemówienie premiera Józefa Cyrankiewicza podczas uroczystego posiedzenia Sejmu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin Stalina, 1949 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

KAMPANIE MASOWE

Ważną cechą stalinizmu – podobnie jak innych systemów o totalitarnej naturze – było mobilizowanie obywateli do udziału w kampaniach politycznych. Polacy, w zależności od wydarzenia, mieli składać zobowiązania wykonania dodatkowej pracy, podpisy pod apelami pokojowymi czy deklarować wpłatę pieniędzy na rzecz państwa. Musieli również brać udział w niezliczonej liczbie zebrań poświęconych różnym zagadnieniom. Miało to stworzyć wrażenie aktywnego udziału obywateli w życiu politycznym i ich poparcia dla komunistów.



Od 1948 r. pracownicy i uczniowie składali zobowiązania mające uczcić wydarzenia takie jak: Kongres Zjednoczeniowy PZPR, rocznica urodzin Bieruta, uchwalenie konstytucji PRL czy głosowania do Sejmu w 1952 r. Okazją do corocznych zobowiązań były także: Dzień Kobiet, Święto Pracy, Narodowe Święto Odrodzenia Polski czy rocznica rewolucji bolszewickiej. Fot. Uczniowie pracujący w ramach „czynu kongresowego”, 1948 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Elementem stalinowskiej codzienności były zebrania, podczas których uczestnicy mieli uczcić określone wydarzenie lub przyjąć deklarację zgodną z oczekiwaniami władz. Fot. Wiec pokojowy w Gdyni, 1950 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



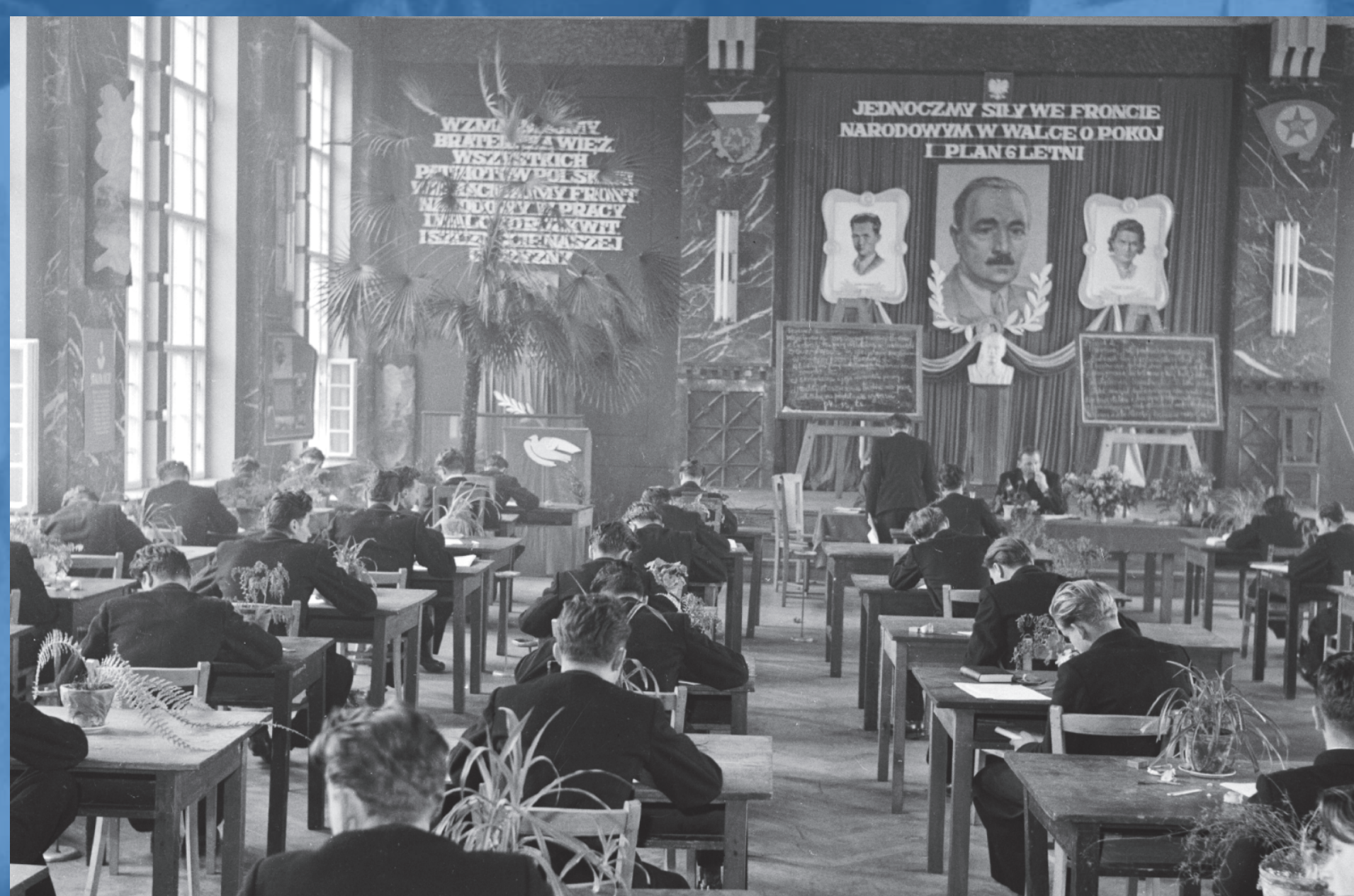
Zbieranie podpisów pod „apelem sztokholmskim”
w sprawie zakazu produkcji i stosowania broni atomowej,
Warszawa, 1950 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

INDOKTRYNACJA MŁODZIEŻY

Rządzący przywiązywali dużą wagę do wychowania młodego pokolenia w duchu komunistycznym. W lutym 1948 r. powstała paramilitarna Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, prowadząca szkolenia zawodowe i wojskowe oraz indoktrynację wśród młodzieży, wykorzystywanej jako bezpłatna siła robocza. Pół roku później, z połączenia kilku organizacji utworzono Związek Młodzieży Polskiej (ZMP). Do połowy lat pięćdziesiątych ZMP, wzorowany na sowieckim Komсомоле, skupiał już około dwa miliony młodych Polaków.



Silnie zideologizowana została edukacja. Zmiany w systemie szkolnictwa i programie nauczania, a także dobór dykcji oraz nauczycieli, prowadziły do upolitycznienia oświaty. Celem edukacji stało się stworzenie z młodych Polaków wiernych obywateli „ludowej” Polski i przygotowanie kadr realizujących plany gospodarcze. Fot. Egzamin końcowy w Technikum Morskim Mechanicznym w Gdyni, fot. W. Prażuch, 1953 r.

Muzeum Narodowe w Warszawie



Junacy ze „Służby Polsce” podczas Kongresu Jedności Młodzieży we Wrocławiu, lipiec 1948 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Propagandowa fotografia członków Związku Młodzieży Polskiej.
Narodowe Archiwum Cyfrowe

Stalinowska kultura również była sterowana centralnie. Pod koniec lat czterdziestych rozpoczęła się rewolucja kulturalna, w wyniku której względna swoboda twórcza, ograniczana co prawda cenzurą, została zastąpiona sztywnym gorsetem realizmu socjalistycznego. Podczas spotkań organizowanych przez władze, przedstawiciele różnych dziedzin deklarowali odejście od „burżuazyjnych” kanonów i przyjęcie zasad socrealizmu. Utwory literackie i muzyczne, podobnie jak filmy, miały zachęcać do wysiłku produkcyjnego, wpajać zasady kolektywizmu i wzmacniać czujność przed „wrogiem klasowym”. Wychwalały powszechnie propagowany typ „bohatera socjalistycznego”, władze komunistycznej Polski oraz Stalina.

STŁAMSZONA KULTURA



Obraz „Manifest” Wojciecha Weissa, za który malarz otrzymał w 1950 r. nagrodę na Pierwszej Ogólnopolskiej Wystawie Plastyki w Warszawie, stanowi przykład sztuki socrealistycznej. Monumentalne postacie w strojach robotników (podkreślenie kolektywizmu) wysłuchują tytułowego manifestu (zapowiedź przemian).

Muzeum Narodowe w Warszawie



Ideologizacji poddano również naukę, w tym dyscypliny przyrodnicze, np. biologię. Badania w niektórych dziedzinach nauki zostały wstrzymane, a w innych konieczne było cytowanie „dzieł” Stalina. Fot. Inauguracja roku akademickiego 1949/1950 na Uniwersytecie Warszawskim.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wystawa malarstwa i rzeźby w Szczecinie, 1951 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe

WALKA Z RELIGIĄ

Kampania propagandowa z marca 1949 r., wymierzona w papieża Piusa XII, rozpoczęła okres otwartej walki komunistów z katolicyzmem w Polsce. Władze starały się osłabić Kościół doprowadzając do rozłamu wśród duchowieństwa, aresztując księży i usuwając religię ze szkół. Ograniczano jego niezależność organizacyjną, działalność dobroczynną i pozbawiano majątku. Apogeum antykościelnej polityki władz przypadło na 1953 r. – w lutym wydano dekret o obsadzeniu stanowisk kościelnych. We wrześniu przeprowadzono pokazowy proces biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka i uwięziono prymasa Stefana Wyszyńskiego. Pod koniec roku władze zmusiły biskupów do złożenia ślubowania na wierność państwu.



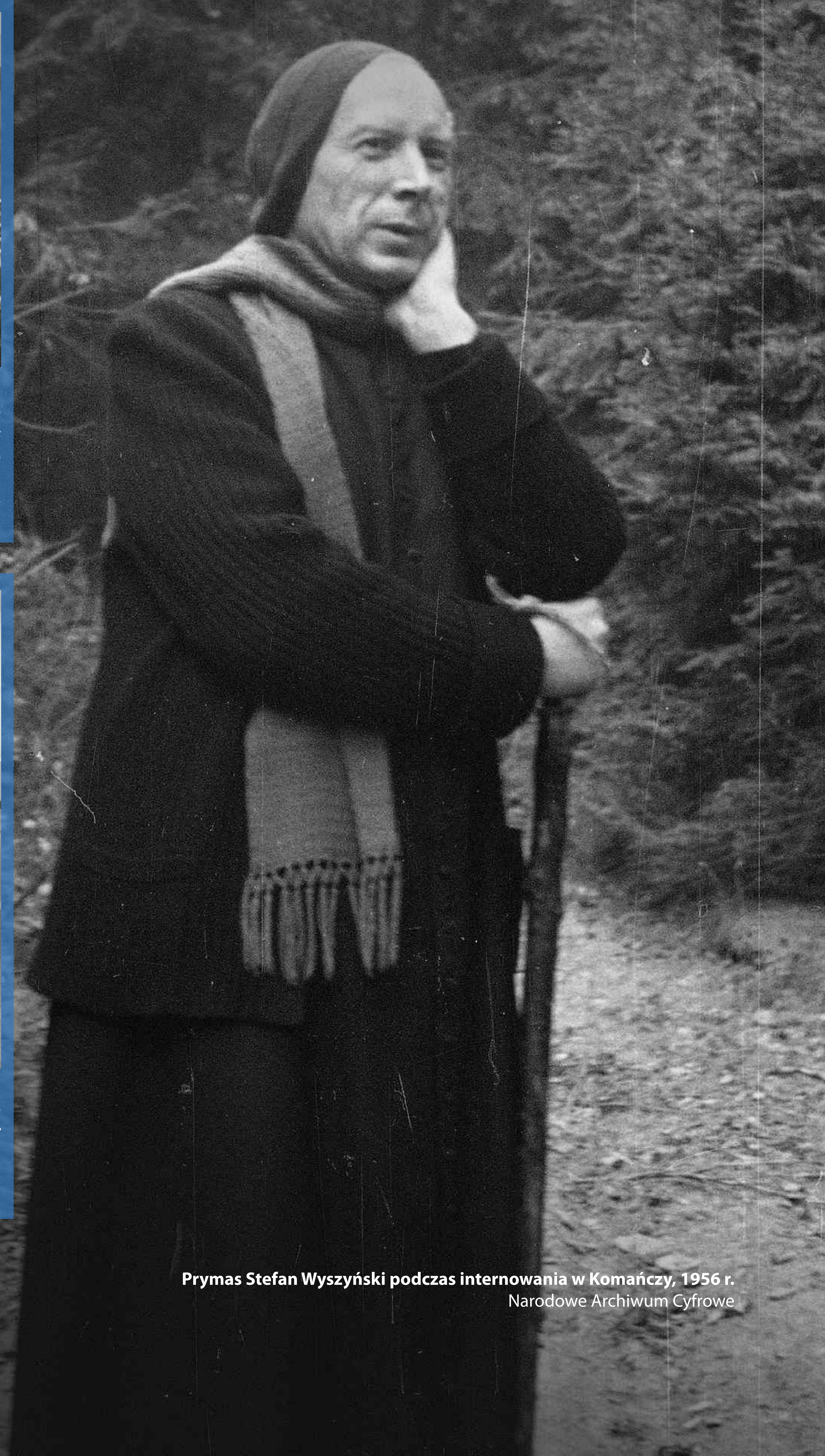
Komuniści zdołali pozyskać do współpracy nieliczną grupę duchownych, którzy skupieni byli m.in. w Komisji Księży przy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Fot. Spotkanie „postępowych” księży i działaczy katolickich w Gdańsku, 1950 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Od drugiej połowy lat czterdziestych tworzone szkoły bez nauczania religii. Fot. Wystawa w szkole Towarzystwa Przyjaciół Dzieci przy ul. Świętokrzyskiej 1 w Warszawie, 1950 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe



Prymas Stefan Wyszyński podczas internowania w Komańczy, 1956 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

ŚMIERĆ STALINA

Po śmierci Stalina (5 marca 1953 r.) w całym kraju zorganizowano uroczystości żałobne. Symbolem wciąż trwającego kultu było m.in. przemianowanie Katowic na Stalinogród. Śmierć dyktatora nie oznaczała jednak początku destalinizacji w Polsce – rok 1953 stanowił wręcz apogeum systemu. Jednak już od następnego roku następowały zmiany. Zlikwidowano Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, a część osób odpowiedzialnych za łamanie prawa odsunięto od władzy. W gospodarce ogłoszono korektę planu sześcioletniego, a w kulturze nieśmiało zezwalano na odejście od kanonu socrealizmu. Stopniowo wygaszano również kult Stalina.

NIESMIERTELNE IMIĘ STALINA ZAWSZE BĘDZIE ŻYĆ W SERCACH
NARODU POLSKIEGO I CAKEJ POSTĘPOWEJ LUDZKOŚCI —

Zgromadzenie „przedstawicieli ludu Warszawy”
zwołane przez Ogólnopolski Komitet Frontu Narodowego
po śmierci Józefa Stalina, fot. W. Prażuch, marzec 1953 r.
Muzeum Narodowe w Warszawie



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

ROK 1956

Destalinizacja w Polsce przyspieszyła w pierwszych miesiącach 1956 r., wraz z wydarzeniami w Związku Sowieckim. W lutym, podczas zjazdu Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego, przywódca ZSRS Nikita Chruszczow potępił stalinowski terror. Kierownictwo PZPR, z I sekretarzem Edwardem Ochabem, wyłoniło po nagłej śmierci Bieruta (12 marca 1956 r.), mierzyło się z fermentem w partii. Powszechnie i publicznie krytykowano system władzy w Polsce oraz Związek Sowiecki. W obliczu erozji systemu, w kierownictwie PZPR doszło do podziału na stalinistów i reformatorów. Protest robotników w Poznaniu z końca czerwca ukazał skalę społecznego niezadowolenia. Na fali nastrojów antysowieckich i krytyki władz, w październiku doszło do przesilenia politycznego. Mimo sprzeciwu władz sowieckich i w obliczu sowieckiej interwencji wojskowej, funkcję I sekretarza KC PZPR objął Władysław Gomułka. Z władz partyjnych usunięto część osób uważanych za stalinistów.



Fatalna sytuacja ekonomiczna była przyczyną rozpoczęcia 28 czerwca 1956 r. strajku robotników w Poznaniu. Protest, w którym hasła ekonomiczne przeplatały się z politycznymi, przybrał znamiona zrywu narodowego, brutalnie stłumionego przez wojsko. Fot. Protestujący w Poznaniu na zdobytym czołgu, Poznań, 28 czerwca 1956 r.

Instytut Pamięci Narodowej



Gomułka zmierzający na wiec na Placu Defilad, 24 października 1956 r.

PKF 43B/57, Repozytorium Cyfrowe Biblioteki Narodowej



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Klub Międzynarodowej Prasy i Książki przy ul. Nowy Świat
– warszawiacy czytają informacje o śmierci Bieruta, fot. W. Prażuch, 12 marca 1956 r.
Muzeum Narodowe w Warszawie

PODSUMOWANIE



około
8 tys. wyroków śmierci
w latach 1945-1956



ponad
111 tys. aresztowanych
pod zarzutami politycznymi
w latach 1948-1956



około
50 tys. więźniów politycznych
w 1952 r.



ponad
5 mln osób
(co piąty mieszkaniec Polski)
uznawanych za podejrzane w 1953 r.



co najmniej
575 tys. osób
(jeden na sześciu rolników) ukaranych
w latach 1952-1955
za uchylanie się
od dostaw obowiązkowych



ponad
23 tys. ingerencji cenzury
tylko w 1949 r.



ponad
1,5 mln członków PZPR
w 1949 r.



około
5 mln członków
Towarzystwa Przyjaźni
Polsko-Radzieckiej



ponad
300 dużych zakładów
przemysłowych
uruchomionych w latach 1950-1955



około
2,4 mln nowych miejsc pracy
w latach 1950-1955



około
90 proc. robotników
biorących udział
we współzawodnictwie



ponad
9 tys. spółdzielni produkcyjnych
założonych do 1955 r.



ponad
6 tys. państwowych gospodarstw
rolnych założonych do 1955 r.



4 proc. spadku
wytwórczości rolnictwa
(w przeliczeniu na jednego
mieszkańca) pomiędzy 1950 i 1955 r.



INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Korytarz więzienia karno-śledczego Warszawa-Mokotów.
Instytut Pamięci Narodowej